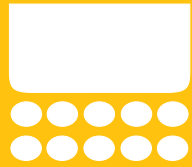

RIKSTEATERN

riksteatern.se/järnnatt

LÄRARHANDLEDNING
JÄRNNATT

OM LÄRARHANDLEDNINGEN

Järnnatt är en föreställning om mansnormens koppling till våld. Handlingen utgår ifrån hur det är att leva upp till mansnormen på individnivå.

Järnnatt handlar om en helt vanlig kille, Leo som är 19 år och går sista året i gymnasiet i en svensk småstad. Han har en bästis Jonathan och en nyfunnen vän, den lite äldre kvinnan, Boel. Tillvaron förändras och plötsligt befinner sig Leo i en situation som han inte har kontroll över.

Denna handledning hoppas vi kan ge olika ingångar in i ett samtal om elevernas upplevelser av uppsättningen. Här finns texter med anknytning till föreställningens tema, en resumé av föreställningen och uppslag kring hur man kan sätta igång samtal om pjäsen. Ytterligare tankar om hur teaterupplevelser kan bearbetas i skolan finns i skriften "Att öppna nya världar" som kan beställas på Riksteaterns webbplats <http://skolscenen.riksteatern.se/attoppnanyavarldar>.

I samtal öppnas möjligheter att möta tankar, känslor och sammanhang som vidgar våra referensramar och ger oss nya erfarenheter. Att samtala och diskutera är ett sätt att formulera och pröva antaganden, reflektera över erfarenheter och kritiskt granska olika påståenden och förhållanden.

För att jobba vidare med dessa frågor kan ett tips vara att ta hjälp av organisationer som Röda Korset, RFSL Ungdom, Män för jämställdhet och Polisen.

Vi önskar er en spännande teaterupplevelse!

Välkomna!

© Riksteatern 2012

ATT PRATA OM MASKULINITET OCH VÅLD

Under repetitionerna av "Järnatt" åker vi, Frida och Carl från RFSL Ungdom, till Riksteatern i Hallunda utanför Stockholm och håller i en workshop för ensemblen. Målet för dagen är att prata om två av föreställningens teman: maskulinitet och våld. Vi samlas runt ett stort bord i en av repsalarna, mittemellan scenografin och ett fikabord med kaffetermosar och ett fruktfat.

Nästan allt i vårt samhälle är "kodat" som maskulint eller feminint, och de två framställs alltid som motpoler, motsatser. Om någon frågar mig vad som är maskulint så känns det ofta som antingen en retorisk fråga eller en kuggfråga. Antingen förväntas man hålla sig till facit och säga stereotypa maskulina drag, och då blir det fel om man svarar något oväntat. Eller så blir det fel för att man svarar något stereotypt men borde svara något otippat som utmanar normerna. Så man svarar antingen: "muskler, anabola och runka", eller tvärtemot: "omhändertagande, pysslig och blyg". Svarar man däremot "telefonkataloger och blåbär" så tror folk att man skämtar. Det tycks helt taget ur luften, det är saker som inte går att placera in på skalan maskulint – feminint. Svarar man däremot "långt hår" kanske en annan säger: "nej, det är ju feminint", och en tredje: "det beror på, hårdrockare kan ju ha det ..."

Normer kring maskulinitet förändras såklart beroende på var man är, i vilket sammanhang och på vilka platser. Men de oförstående blickar som möter den som svarar "blåbär" säger ändå något om maskulinitet. Det säger att alla har en uppfattning om vad maskulinitet är. Det kan variera *lite grann* från person till person, men det finns tydliga gränser inom vilka man måste hålla sig för att inte bli utskrädd, utpekad, hotad eller slagen.

Vi börjar workshopen börjar med en brainstorm kring just maskulinitet. Alla får berätta vad de själva förknippar med det. Det gäller att kasta ur sig vad man kommer att tänka på, inte svara rätt eller fel eller komma överens. Whiteboarden fylls av ord. Vi går vidare och gör en likadan brainstorm kring temat våld. Alla får berätta vad de tänker när de hör ordet våld: Vad är våld? Vad är våldsamhet? Vilket våld kan man komma undan med? Vad beror det på?

Snart ser vi att samma ord dyker upp när vi pratar om våld som när vi pratar om maskulinitet. Fenomenen griper in i varandra på

en massa sätt, i detaljer och på mer övergripande plan. Det blir också tydligt hur våld, liksom maskulinitet, har många olika innebörder. Våld kan vara fysiskt och psykiskt, positivt och negativt laddat. Det är med andra ord ett förhandlingsbart begrepp. Av alla betydelser som ensemblen lägger in i "våld", är däremot inte "förhandling" en. Våld verkar snarare vara en fråga om envägs-kommunikation. En sista utväg.

Alla får sedan sätta sig själva och fundera kring några frågor: När har du varit rädd? När har du skrämt någon annan? När har du känt dig våldsamt? Är det olika beroende på var du befunnit dig: I skolan? På stan? I en nära relation? När gruppen återsamlas kan alla berätta om egna upplevelser av våld, om att vara utsatt såväl som att själv utöva våld. En i gruppen säger att det finns en punkt mellan magen och hjärtat, att det är som ett svart hål som ibland börjar vibrera och växa och till slut liksom fyller ens inre. Orden tar slut och frustrationen tar över.

Workshopen är slut och kaffet har kallnat. Whiteboarden är fullklottrad av en massa ord. En lista över vad vi förknippar med våld och maskulinitet. Det är ord som handlar om vad och hur man äter, gör, vilka kläder man bär och hur man betar sig. Ord som hela gruppen kan känna igen sig i. Vi har kanske inte kommit närmare en definition av våld och maskulinitet, men på något sätt har vi börjat formulera vad det är för oss. Vad det har med oss själva att göra.

Carl Åkerlund, RFSL Ungdom

MACHOFABRIKEN UTMANAR MANLIGHET!

En kille står och staplar lådor som kommer rullande på ett band. På lådorna står olika ord. Stark, ära, grov. Han ställer lådorna som en mur runt sig själv. Driftig, kåt, modig, frissig.... Men vänta nu, frissig? Bandet stannar. Han tittar en stund på lådan med ordet frissig och kastar iväg den. Bandet fortsätter att rulla. Lådor med ord som potent, chef och teknisk stapplas upp runt honom. Lådan med ordet obeslutsam väljs bort. Fler lådor rullar in. Status, hårig och aggressiv står det på några. Till slut har kille murat in sig själv med alla lådor.

Scenen som jag beskrivit ovan kommer ur filmen *På golvet*, som är en av 17 kortfilmer ur metodmaterialet Machofabriken. Machofabriken är ett material som kan användas av lärare och andra som arbetar med unga. Syftet är att verka för jämställdhet och arbeta mot våld. Förutom filmerna består materialet av en metodhandbok med interaktiva övningar och handledning.

I varje film förekommer en låda, och en av de första övningarna som gruppen får göra i arbetet med Machofabriken, är att skapa just en låda. Deltagarna får associera fritt kring begreppet manlig. Hur förväntas killar vara, vad förväntas killar jobba med, hur förväntas killar INTE vara? Orden och meningarna som kommer upp, skrivs på lappar, som sätts fast på en låda. Lådan symboliserar normer för manlighet och används som ingång i diskussioner i anslutning till filmerna.

Att ifrågasätta sociala normer för manlighet är samtidigt att arbeta mot våld. Män är kraftigt överrepresenterade bland förövare och detta gäller oavsett om våldet är riktat mot kvinnor, flickor, pojkar eller män. Det går att förändra. Det är också viktigt att inte prata enbart om det våld som handlar om brott, utan också om vardagsvåld och våld mot sig själv - hur det formar killar och män. Vardagsvåld kan till exempel vara killar emellan som slår varandra lite för hårt på armarna. Våld mot sig själv kan vara att ta risker och att inte söka hjälp när man mår psykiskt dåligt. Lådan är ett sätt att kunna tala om detta: Hur tillåts du vara om du står i lådan? Hur påverkas andra runt omkring av en man som står i en låda med orden aggressiv, stark, modig? Varför får man inte gråta om man står i lådan?

Machofabriken väcker många frågor, frågor som det inte alltid finns några enkla svar på. Istället uppmuntrar vi till en process

där vi tillsammans undersöker manliga normer, vad de får för betydelse och hur de går att förändra.

Ida Ömalm Ronvall

koordinator för Machofabriken

Machofabriken ägs och drivs gemensamt av organisationerna Män för Jämställdhet, Roks och SKR. Materialet är utvecklat med stöd av Arvsfonden. Den primära målgruppen är 13-25 år och materialet går att använda såväl i könsblandade grupper som i tjej- och killgrupper. Läs mer och registrera dig gratis i e-verktyget på www.machofabriken.se

RESUMÉ

Leo har äntligen bestämt sig. Det är nu 10 dagar kvar.

Leo berättar lättsamt om sina morgonritualer.

Boel berättar om när hon och Leo träffades för första gången. Leo jobbade extra som brevbärare. Han hade ramlat utanför hennes hus och hon bjöd in honom och gav honom rena kläder och varm choklad. Hon tycker att han påminner henne om hennes bror eller kanske är det henne själv han påminner om.

Leo och hans bästa vän, Jonathan, tror att Leos föräldrar kommer att skiljas. De gör en test och slår vad om det gamla vanliga. Leo och Jonathan ligger på Jonathans säng och går igenom skolkamraterna i skolkatalogen och tycker att de flesta är idioter. Leo hatar alla i klassen.

Leos familj har familjeråd och föräldrarna berättar att de ska skiljas. Men allt ska vara som vanligt utom att pappa ska bo på soffan tills Leo tagit studenten. Jonathan vinner vadet och det innebär att han och Leo har sex med varandra. Leo känner ingenting men ångrar heller inget.

Boel och Leo fyller scenen med rekvisita och "inreder" varsitt rum. De för ett samtal om gott och ont. De ställer frågor som – om jag vet att jag utfört en handling som är ond då bär jag väl på en skuld?

Leo vill att hans två vänner, Boel och Jonathan, ska träffas. Det blir en misslyckad träff hemma hos Boel. Boel ser att Jonathan är förälskad i Leo vilket Leo inte verkar märka. På hemvägen berättar Jonathan att han vet att Boel har tänt eld på en man.

I skolan ser Leo att Jonathan blir misshandlad på skolgården. Jonathan säger emot när Leo går fram och säger att han måste ge igen. Jonathan berättar att han är kär i Leo.

Leo kallar Boel för kärring och säger att han vet att hon har tänt eld på en man. Boel säger åt honom att gå hem.

Jonathan söker Leo men Leo vägrar svara. Han känner sig ensamast i hela världen. Efter ett tag ses Jonathan och Leo i skolkorridoren men Jonathan låtsas som att han inte ser Leo.

Leo ser att han har fläskläpp och han ser liten och tanig ut.

Boel vill träffa Leo och föreslår att de ska ses på taxifiket i stan. Leo frågar Boel om hon hämnades när han tände eld på mannen vilket hon bekräftar.

Boel berättar om sin bror och hans kompis. De öppnade en kiosk. Brodern gick emellan vid ett bråk och blev så grovt misshandlad att han senare dog. Ingen ingrep fastän det var fullt med folk och ingen vågade vittna.

Boel ville skrämma gärningsmannen och satte eld på hans bil. Det visade sig att han låg i bilen och sov. Efter samtalet med Boel blir Leo väldigt upprörd och ringer till Jonathan som inte svarar. Leo berättar allt på telefonsvararen.

Leo får reda på att Jonathan hamnat på sjukhus och åker genast dit. Jonathans mamma sitter vid sin sons sängkant. Jonathan är blåsvart i ansiktet och totalt sönderslagen. Han har blivit fälld från cykeln och man har sparkat honom i huvudet så att han höll på att förblöda. Allt hände för en vecka sedan. Leo håller på att ramla ihop, går fram och viskar till Jonathan – ska jag göra det? Han tycker att det känns som att Jonathan trycker hans hand.

Boel berättar att Leos mamma har ringt och är orolig för Leo som hon inte har träffat på 2 veckor.

Leo söker upp Boel och vill prata, frågar om han får sova över. Boel vill att han går hem till sina oroliga föräldrar. När Leo går för att duscha hittar Boel Leos bok där han antecknar sina planer. Boel konfronterar honom och frågar vad det är han räknar ner till. Leo blir vansinnig och brottar ner henne och är nära att strypa henne. Hon lyckas komma ur hans grepp.

Leo räknar ner 3, 2, 1 dag kvar.

SAMTALSGUIDE

Vi kommer ihåg olika saker efter en föreställning och vi berörs på olika sätt av olika skeenden på scenen. Att tillsammans försöka beskriva och reflektera över vad som hände under en föreställning kan vara ett sätt att komma åt olika delar i pjäsen. Att föra samtalet från en beskrivande nivå över en associativ nivå till en mer personlig nivå kan vara ett sätt att komma förbi mer svepande omdömen som "bra" eller "dåligt". Nedan beskrivs hur ett samtal kan läggas upp.

Minnesrunda. I den första *beskrivande* fasen är tanken att eleverna i sina beskrivningar ska hålla sig nära det som hände på scen. Låt så många elever som möjligt bidra med olika delar fram till att hela pjäsen återberättats i klassen. En gemensam beskrivande minnesrunda blir på detta sätt en överenskommelse om vad som faktiskt hände på scen. Prova gärna frågor som,

- Minns du hur det började?
- Hur såg karaktären ut?
- Hur rörde han sig?
- Hur slutade föreställningen?

Beskrivningen bidrar till att påminna varandra om händelser som först kanske inte förefallit så viktiga men som kan visa sig ha haft stor betydelse för hur eleverna uppfattade och upplevde pjäsen.

Reflektionsrunda. En beskrivande del kan följas av frågor om hur eleverna *associerar* kring olika händelser i pjäsen. En första reflektionsrunda rör sig oftast om de associationer vi har gemensamt. Denna diskussion kan också handla om de delar man inte finner trovärdiga. Prova frågor som,

- Vad tänker du på i den scen du beskrev?
- Hur tänker de andra i gruppen om samma scen?

Personliga reflektioner. I den tredje nivån lyfter man fram mer *personliga associationer*, sådana eleverna kan vara ensamma om att ha. Prova gärna frågorna som varit utgångspunkt i arbetet med föreställningen,

- Vem identifierar vi oss med – offret eller förövaren?
- Var startar ett utanförskap?
- Finns det en potentiell våldsman i oss alla?

NÅGRA TIPS PÅ LITTERATUR OCH LÄNKAR

Litteratur

Man föds inte till homofob man blir det – ett studiematerial om homofobiska hatbrott RFSL Ungdom (Kapitlet Maskulinitet och våld)

Maskuliniteter – R W Connell, Daidalos 2008

Med uppenbar känsla av stil – Stephan Mendel-Enk, Atlas 2004

Wrestlarna – Viktor Johansson, Wahlström och Widstrand 2011

Länkar

killfragor.se – *Killfrågor*

machofabriken.se – *Machofabriken*

mfj.se – *Män för jämställdhet*

rfslungdom.se – *RFSLUngdom*

JÄRNNATT

Manus: **MATTIAS BRUNN**

Regi och bearbetning: **MÅRTEN ANDERSSON**

Scenografi, kostym och mask: **DANIEL ÅKERSTRÖM-STEEN**

Scenmästare: **THOMAS ÅSLUND**

Ljussättare/ljus- och ljudtekniker: **CARINA JERNBERG**

Kostym/rekvisita och turnéledare: **KARIN HABILIN**

Producent: **MARIE ÖSTH**

Medverkande:

Leo: **VICTOR WIGARDT**

Boel: **JENNIE RYDÉN**

Pressansvarig: **ADRIAN HÖRNQUIST/**

MIMMI FRISTORP FAGERHOLM

Foto: **LESLEY LESLIE-SPINKS**

Dekor är tillverkad vid Riksteaterns ateljéer och verkstäder.

